

Sahankii Richard Burton ee Afrikada Bari Cutubka 4

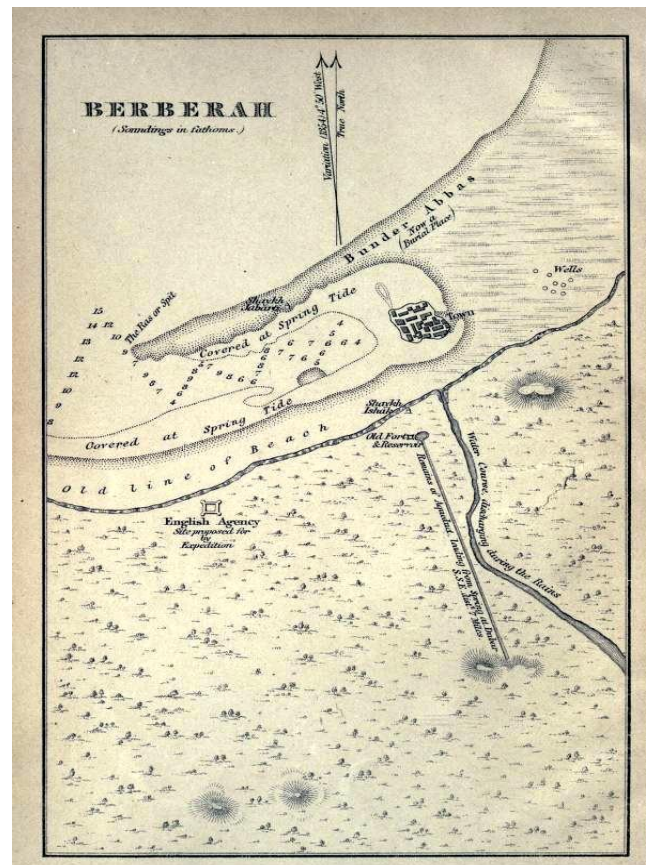
Soomaalida, Sinjigeeda iyo Dabeecadaheeda Gaarka ah
Tarjumo & Tifaftir Boodhari Warsame
Febraayo 28, 2016

Inta aanan Saylac ka huleelin, waa in aanan moogaan in aan sharraxaad kooban ka bixiyo dadka deggan iyo [Soomaalida yaabka leh ee ku hareeraysan](#). Bariga Afrika, sida Caraabiya ayaa waxaa laga helaa dad isugu jira saddex sinjiyadood.

1. Ab'ogaa, sida Neegarro, Bushman, Hottentot iyo sinjiyo kale oo qaab jireed lagu garto, sida doollo waynida, dhar xirashada iyo calaamado kale oo Cuvier¹ kii waynaa ku qeexay qoraalkiisii 1815.

2. Qawqaasiyiinta miirta ku sigtay ee gobollada waqooyi ee galbeedka Masar ka xiga: Soogalootigoodu waxay isbarbardhig ahaan ku simantahay uun taariikhda casriga ah ee dhow.

3. Iskadhalka Afrikada Bari waxaa guud ahaan ka mid ah Xabashida, Gaalla

¹ Georges Cuvier (1769 – 1832) wuxuu ahaa aqoonyahan ku takhasusay cilmiga dabiiciga ah ee dadka iyo noolaha kale ba. Qoraalladiisa hirgalay waxaa ka mid ah buuggiisii *Le Règne Animal* (Boqortooyada Xayawaanka). – *Tarjume*

[Oromo], Soomaali, Sawaaxili, Xaamiyiin iyo Kaafirrada². Dadka ugu horreeya waxay ku abtirsadaan Menilik, wiilkii Boqoraddii Saba ay Sulaymaan [n.k]³ u dhashay. Qaabdhismeedka jirkooda iyo muuqaalkooda aadka loo yaqaan ee aan faahfaahinta u baahnayn ayay ka muuqataa in ay ka soo jeedaan fir Saam iyo Xaam isugu jira (Neegar-Xaam). Midda ku saabsan firka Gaallada [Oromada] fikrado kala duwan ayaa laga qabaa. Qaar ayaa waxay ku sheegaan in ay ka soo jeedaan Carab reer Maka ahaa oo waa aan dhawayn xeebta galbeed ee Badda Cas soo degay. Marka loo eego waxa Xabashidu ka qabaan taa, si ay ahaataba, iyada oo aan fikir-kooda laixin badan loo ogayn, Gaalladu waxay ka soo jeedaan amiir dadkooda ah [Xabashi] oo guursaday addoon laga keenay dhul koofurta ka xiga Guraage⁴. Waxay u dhashay toddoba wiil oo noqday budhcad xooggan oo qabiilooyin askumay. Firkoodii wuxuu qaatay magaca Gaalla oo loogu magac daray wabiga Gala ee Guraage ku yaal, halkaa oo ay tolkood Xabashi si ba'an uga adkaadeen. Cilmiyada jinsiga (ethnology) iyo (physiology) qaabjireedka oo halkan in aan ku faahfaahiyo waqti iyo meel deeqda inaan u helaa ayan ii oggolaanaynin waxa ay ku doodayaan in Kaafirrada Cape-ku [Koofur Afrika] ay yihiin dad waqooyi ka soo hayaamay, oo wax aannaan weli garanaynin xagga koofurta u soo riixeen.

Meesha Soomaalidu ka soo jeeddo iyadu waa arrin taariikhda dhow uun ku siman.

”Barbarah” [Berbera]⁵ marka Qaamuuska laga eego waa ”magaalo caan ah oo Magrib ku taal iyo dad laga helo inta u dhaxaysa Al Sanj, Sansibaar iyo xeebta Neegarrada, iyo Al Xabasha. Waxay ka soo jeedaan boqorradii Ximyar Sanhaj [Sinhaajiya] iyo Sumaama, waxayna yimadeed waagii Afrika uu qabsaday boqorkii Afrikús [Scipio

² Kaafir waa magac Carabi ka soo jeeda oo gumeystayaashii, siiba Ingiriisku, ula baxeen dadka Afrikaanka ah ee aan diimaha la yaqaan haysan (cawaan). – *Tarjume*

³ Xabashida ab’ogaaga ah ayaa waxay sheegtaan in ay ka soo jeedaan firkii ay iska dhaleen Nabi Sulaymaan (n.k.) iyo Boqoraddii Saba ee carriga Yamanee mar ka talin jirtay. Suurad dhan oo Qur’aanka Barakaysan ka mid ah ayaa ku magacaaban Saba. Sheegashadaa Xabashidu waa ku dhegganyihiin, ma se cadda sida ay dhab u tahay taariikh ahaan. Waa sida Soomaali badani ba ugu dheggantahay in ay fir Carab karaamaysan ka soo jeeda ka soo arooreen se aan la caddayn karin sida taasi dhabta u tahay. – *Tarjume*

⁴ Sheegashadaan Xabashida laga wariyay waa taariikh qalloocin nacayb ku salaysan, sida taariikho badan oo qorani sheegayaan. – *Tarjume*

⁵ Dhagaxii Cadmeed waxaa lagu waday in uu sheego ”Berberiyiinta” oo ah in ay noqdaan Gaalla ka soo jeedda agagaarka Berbera. Weli shaki ayaa ka jira fasiraadda [wixii dhagaxa ku qornaa]: Rev. Mr. Foster iyo Dr. Bird ayaa qaba kala duwanaanta ugu wayn.

Rev. Mr. Foster wuxuu ku fasiray:

”Waxa aannu ku weerarnay qaylo nacayb leh iyo caro daran Xabashidii iyo Berberiyiintii”. ”Hore ayaannu annaga oo faras ku joogna caro uga hor tagnay dadkan qarmuunka ah”.

Dr. Bird wuxuu ku fasiray:

”Isagu, filosoofarkii Siiriyaanka ahaa ee Abadan [Iiraan], Wadaadkii kaniisadda Raaska Cadmeed ee waxaan saxaaraha ku qoray, wuxuu u ducaynayaa macbadka diinta”. – *Burton, endnotes.*

Africanus?]]”⁶ Dhawr faahfaahinood oo ku saabsan gudniinka iyo sarsaridda jirka ayaa caddaynaya in ay kuwaasi ahaayeen kuwii ay ka soo farcameen Soomaalida oo aan wax kale ahayn e uun ah falliiq Gaalla wayn ka soo ruqay, la Muslimiyay, dabadeedna ku Caraboobay soogalooti is-daba-joog uga yimid xagga Caraabiya. Qaamuuska waxaa kale oo aan ka akhrinnaa in Soomaali uu ahaa magacii aabbaha qabiil, magacaana loogu baxshay in uu walaalki il ka soo tuuray (samala).

Shaykh Jaamac, sinjiyaqaan aad looga dambeeyo, wuxuu ii sheegay in sanadkii 666 Hijriyada (1266-7) uu Sayidkii Yuusuf Al-Baqdaadi dekedda Siyaaro ee Berbera u dhow oo uu markaa degganaa sixirroole gaal ah oo buuraha awood sixir kaga dusi jiray. Weligu wuxuu kaalmo ahaan ugu yeertay Maxamad Bin Yoonis Al-Sadiiqii joogay Baytal Faqiiha Carabiya, ducadii ay isku biiriyeen ayaa dabadeed cawaankii buurtii ku awdantay. Inkasta oo ay sheekoxariiro iyo khuraafaad dhallanrogeen, sheekada salkeedu waa dhab. Dadka badan ee culumaa’uddiinkaas ka soo farcamay ilaa waagan ganaax mageed ayay sanad walba siiyaan ehelada ugaaskii gaalka ahaa. Soogalootigii Carbeed ee ugu dambeeyay uguna muhiimsanaa wuxuu dhacay qiyaas ahaan 15 fac ama 450 sano ka hor markii Shariif Isxaaq Bin Axmad⁷ uu ka soo qaxay dhulkiisii Xadramawd isaga oo ay weheliyaan 44 wali [kuwee?] ee hore loo soo xusay, ayna Maakhir ka soo degeen. Waa xeebta dabayshu u dhacdo ee dhereran Marsada Karam ilaa cirifka Gaardafuy. Magaalada Maydh ee u dhow Jasiiradda Guban ee wali xabaashiisu ku taal ayuu ku noqday aabbihii dhiig gobeedlay oo dhan iyo inta kaliya ee faracooda la hubo dhulka Soomaaliyeed. Magaadeen oo haweenay xor ah ahaydi waxay u dhashay Garxajis, Awal iyo Arab. Haweeney ama haween addoomo ahaana waxay u dhaleen Jeclo, Sanbuur iyo Rambad. Sidaa darteed jilbaha waawayn ee Habar Garxajis iyo Habar Awal oo doorbidda ku abtirsashada habareed ee xoojinaya fir hooyo, maadaama marka loo eego dhab ka hadalkooda uusan midkoodna garanayn kan uu noqon karo abuullanki. Kuwaa ayaa kordhay oo ku farcamay kala guursi iyo tolaysi ilaa ay abbaarihii 1500 ay Gaalladii ay ka soo farcameen waa dambe ka saareen Berbera, dabadeedna si isa soo taraysa ugu durkeen ilaa ay buuralayda Harar dhufays adag dabada la galeen. Abtiris cawaaneedyadii [ab’ogaa] hore ee Soomaalidu wali taqaan waa Dir, Iiddoor, Daarood, iyo sida qaar qabaan, Hawiye. Dir iyo Iiddoor, oo iyaga aan xaqiiqo ahaan wax badan laga aqoon magac mooyee, waa kuwii ay ka soo

⁶ Generaal Roomaan ahaan oo hoggaaminayay ciidankii soo galay Galbeedka Afrika ee Carthage (Tuuniisiya) qabsaday. Hanibal ayuu ku jabiyay goobtii Zama (waqooyiga Tuuniisiya), dagaalkii Punic Labaad, markii ay taariikhdu ku beegnayd sanadii 202 C.H. – *Tarjume*

⁷ Sida dad kale ay qabaan, Ina Cabdullaahi ayuu ahaa. Abtirsiiyihii qornaa ee Soomaalida waxaa la sheegay in ay xadeen Shariifyada Yamaneed oo ka baqay in ay dad cawaan ah uga dhex tagaan dukumiinti caddaynaya gobnimada walcankooda. – *Burton*

farcameen Soomaalida waqooyi ee qabiilooyinka Ciisaha, Gadaabursi, Isaaq iyo Bursuk.

Daarood Jabarti bin Ismaaciil bin Caqiil [ama Cuqayl] waxay u haystaan faraciisu in uu ahaa Carab sharfan oo Al-Xijaas ka yimid, ka dib markii lagu qabsay in uu dhulkiisii ka soo cararo dabadeedna ku qallibmay [doonni] xeebta waqooyi-bari ee Afrika. Halkaas ayuu ku guursaday gabar qabiilka Hawiye ah. Dadyawga lidka ku ahi waxay ku sheegaan in uu ahaa addoon Gaalla ah oo la soo masaafuriyay laguna soo yiri 'innaa- dharad-naa-hu' (waa aannu cayrinnay). Wagaas ka dib magaciisu wuxuu ahaa Taaruud ama Daaruud, kii la soo cayrshay. Dhanka cilmiga is-rogrogga afafka marka loo eego, sheekadani waa mid dhab ahaan sheekaxariiro ku dhisan. Waxay qeexaysaa, si ay ahaataba, sida guud ahaan la wada rumaysanyahay ee ah in askumihii qabiilooyinka ku teedsan xeebta dabayladhaca bari oo hadda ku fidsan xeebaha Bandar Jadiid ilaa Raas Xaafuun, dhanka koofureedna ilaa Wabiyada gaara, in uu ahaa mid sinjigiisu silloonnaa. Ilmihii Daarood waxay hadda u qaybsamaan laba qaybood oo waawayn. 'Harti' waa magaca reerayawga Dhulbahante, Ogaadeen⁸, Warsangeli iyo Majeerteen. Kuwaa ayaa isku magacaaba ilma Harti Koobme Kablax Daarood. Qabiilooyinka kale ee Daaroodka ah oo aan dalladdaas ku jirin waxaa ka mid ah Geri, Bartire, Marreexaan iyo Bah Habar Cali [Celi?].

Hawiyuhu iyagu shaki la'aan waxay ka soo jeedaan farac cawaaneed aad u horreeyay [ab'ogaa]. Soomaalida iyaga ma ahee inteeda kale waxay ku magacaabaan Xashiya, sidaasna ku sheegtaan in ay qaranka intiisa kale u dhigmaan. Qaar waxay isku dayaan, sida badanaa dhacda, in ay farac karaamaysan abtirkooda la xiriiriyaan oo iska soo jeediyaan, sida Sheekhaasha oo kale oo Khaliif Abuu Bakar isku xiriiriya.

Ab'ogaanimadooda iyo sidaa oo kale asal-cawaaneedkooda waxaa caddaynaya sida waagaan la joogo ay u kala firiqsanyihiin. Waa qabiil ku xoog badan dhulka Majeerteen oo haddana laga helo buuraha Harar. Haddaba, Soomaalida marka dhaqankooda iyo calaamadaha qaabdhismeedka jirkooda ka muuqda, caadooyinkooda iyo halka ay degaan loo eego, waxaa lagu qeexi karaa sinji iskujir ah iyo inay yihiin laan yar oo sinjiga Gaalla-wayn ka soo go'day aadna ay ugu dhowyihiin asal ahaan Masaaridii madmadoobayd, Qawqaasiyiin soogalooti ah iyo dhiig Aasiyaan saafi ah oo muddo si joogto ah isu soo tarayay.

Xagga muuqaalka qof ahaaneed, ma ahan jinsi ishu nacdo. Timaha madaxu waa adayg silig ah, marooqyo ad'adag oo rucubyo uga soo fooca madaxa. Waxay gaaraan dherer

---

⁸ Ogaadeen Harti k ka ma tirsana. Labadu waxay haybta isugu tagaan laanta Kablax Daarood. – *Tarjume*

dhexdhexaad ah oo in ay dhaafaanni dhif tahay oo hoos u raaraca, sida kuwa sinjiga West Indian-ka iskujirka ah. Odayaal, culimmada iyo maalqabeenno aan badnayn oo awooda ku raaxaysiga duubka uun ayaa madaxa xiirta. Sida guud ahaan ay u badantahay, tin walba waxaa lagu firaa shanlo ama firin irbad-daabac u eg oo qori ka samaysan, tuurkana waxaa loo ekaysiiya sida 'shuruf' ilmeed, buruko duqowday, tuur, buruko qunsuleed, ama burukadii hore ee gaarifaraslaha. Boqol siyood oo madaxa loo hagaajiyo ayaa jira. Badwiyiinta, kuwa ku bannaan 'sinji xayrlaha Afrikaanka' waxay sii daystaan raamo xayr qadhuuni ka da'ayso, dadkooda kalana waxay ku eedeeyaan in aysan dad ba ahayn ee ay shimbiro ku bannaanyiin [kibirka]. Waxa timaha oo dhab ahaan madow bulug xiga ah lagu midabeeyo waxaa laga sameeyaa malaas nuurad iyo biyo la isku daray ah ama ba marka oommanaha la joogo qoosh dambas ah. Sidaa ayaa timuhu ku noqdaan caddaan hurdi xiga, dabadeedna cillaan ayaa gaduud qumman loogu roga. Cillaanka ku-meel-gaarka ahi waa ciid dhiin ah oo biyo lagu riiqay. Burukada silloon ee Soomaalida oo harag idaad oo asal cas leh laga sameeyo aadna qaab cawaannimo ugu dhow sida tan Welsh-ku waa shay qalaad, sida ka muuqata. Dhif ayay igu ahayd in aan arko intaan dhulka hoose marayay, inskasta oo qabiilooyinka agagaarka buuralayda Harar degaa ay xidhaan koofiyad sunno cad ama madoow.

Madaxu waa dheeryahay ee ma goobaabna, guud ahaanna waa nooca lala dhaco. Si wacan ayuu garbaha ugu qotomaa, si Afrika iyo Caraabiyaba isla qabaan, aadna u liidan lahaa haddii aanay quruxda sunniyaha ahayn. Xagga afka, marka laga reebo goomanka foocsan waa wanaagsanyahay, qaabsamayska dhafoorka ayaana bila. Indhuhu waa waawayn si fiican u samaysan, xirribaha sarena waa qurux taxan oo suuro leh. Daanku waa soo baxsanyahay si aad ugu dhow oo aan laga aqoon qal wayni Afrikaan. Bushimaha waawayn ee jalladan ayaa waxay muujinayaan ku soo soocid Neegar. [Lafta] garku waxay u soo taagantahay si aan ku qummanayn xagasha wajiga. [Timaha] garku waa xoogaa teel teel ah, aad bayna u adagtahay sinnaba in la arko wax xataa u dhigma qaabka kan Carbeed u baxo. Sunniyaha dhaadheere dabacsan ee dadku jecelyahay halkan ku ma badna, shaaribbaduna waa khafiif gaagaaban, badanaa na waa laba miig oo cilinno kor u qaansaysan ah. Afku waa qamuux, bushimuna waa adayg buurbuuran. Ilkuhu waa dhif in ay u soo foocaan sida Neegarrada, mase cuddoona oo caadaysiga calalinta tubaakada Surat ee adag ayaa daxaleeyay⁹. Cirridyadu waxay noqdaan madow baraashirix leh [cirridka ayaa midabo kala duwan

⁹ Somaali tiro yar ayaa sigaarka cabta marka reer magaalka laga saaro. Hase ahaatee, dhammaan tubaakada ayay cunaan. – *Burton*

yeesha, dhibaato tubaakadu u geysataty darteed], magaadka loo adeegsado taqsiintuna bushimaha ayuu midaka ka dilaa.

Qabiilooyinka dega degaannada kulaylaha ah jirkoodu waa simane aan xanaf lahayn oo madow dhalaalaya ah. Markii oogada loo sii baxana midadku waa sii furmayaa. Harar markii la gaaro guud ahaan midadku waa siddii bun caddays ah. Badwiyiintu waxay ka helaan in ay calaamado sarsar qaab daran ah korkooda ku xardhaan. Inta summadahaasi lale'gyihiinna waxaa u sahlaya dhumucda wayn ee maqaarka hoose. Raggu waa dhaadheeryihiin si u xallad xunyihiin. Mar qura uun ayaan arkay wax u dhigma doollowayni, taasoo qaabka qofka xarafka S u ekeysiiisa. Ha se ahaatee, garbuhu waa sarreeyaan, dhexdu waa toosantahay, bawdyuhu waa kala dhacsanyihiin, lafaha shanshadu hore ayay u soo yara godanyihiin, caguhuna sida gacmaha ayay qallafsanyihiin, ballaaryihiin oo bacafsanyihiin. Haddana sida oo ay tahay, marka timahooda balka cawlkaa ah baal fudud oo babbanaya laga taago iyo midabkooda dhuxusha madow la moodo lagu mardaadiyo dharka kan u wacan, waa Toobka cad e nadiifka xalan ahe, dhab ahaan quruxda waa is buuxiyaan¹⁰.

Maskax ahaan Soomaalidu sida jirkoodaba waa caynad gooni ah. Waa dad aad u dhiillo nugul oo ay u wheliso iyagoo si aan caadi ahayn ay u adagtahay in la qanciyo. Carabta ma jecla, Turkida waa necebyihiin waana ka baqaan, Faranjiga argagax ayay ka qabaan, Aasiyaanka kale oo iyaga dhammaantoodba magaca “Hindi” u lehna waa yasaan. Kuwan dambe [Hindida] iyaga mar walba waxaa lagu caayaa fulaynimo iyo iyagoo mar walba doona in loo roonaado, taasoo ay ka kacday maansada jacburkan xiisaha leh ah ee soo socota:

Hindi wax ha weyddiisan
Illeen Hindi sakhi lagama helee
Haddii Hindiya sakhi laga helo
Alle Nabi buu ka soo saari lahaa.

Dhammaan dabeecadaha Neegarrada lagu yaqaanno way leeyihiin, sida ismaahinta iyo deggenaana la'aanta. Tabtii maskax fardanaanta Xabashida uu Gobat¹¹ ku sheegayna mawqif joogto ah oo aan mawqif la'aanta lafteeda ahayn ma leh. Waa dad nugul, iska faraxsan oo caashaqi ah. Mar qura ayay uun xaalad caro ah u caynwareegaan iyada oo

---

¹⁰ Farqiga u dhaxeeya midabka yusurka madow ah iyo marada baylka cad ah iyo sida ay qurux ahaan isu buuxiyaan. – *Tarjume*

¹¹ Samuel Gobat, wadaad Kootaliga Roomaanka ahaa oo safar ku kala bixiyay Xabasha sannadihii 1830-meeyadii. Wuxuu qoray 1850 buug la yiraahdo *Journal of Three Years Residence in Abyssinia*. New York, Dodd. – *Gordon Waterfield - Tarjume*

aanay wax muuqda oo ka caraysiiyay jirin, markaa oo ay awood u leeyihiin gaboodfalyo naxdin leh. Cadan marka ay joogaan waxay u muuqdaan in ay kaga farxad badanyihiin marka ay waddankooda joogaan. Halkaa waxa aan badanaa ku arki jiray nin kaligii ciyaar sacab tumanaya, sidii carruurta, si uu laablakac isaga neefiyo. Halkan waxay noqdaan sidii Maangoolka iyo xoolo dhaqatada kale, dad murugaysan oo saacado qar cidla' ah fadhin kara iyaga oo dayaxa dhawraya ama xaajooyin duugoobay geedaha hoostoda ku faallaynaya. Xaaladdan waxaa shaki la'aan sii taaba halista joogtada ah iyo nolosha aan qorshaha la fili karo lahayn, taa oo ku khasabta in ay ka fikirkaan xaajooyin kale oo aan ahayn ciyaar iyo hees. Waxay u muuqataa in waxbarashada badani ay waasho. Sida Faqiihyada suufiyoobay ee Saxaaraha Waqooyiga Afrika, wadaadku guud ahaan u ma samaysna xaaladaha addunyadaan, xaafidka ama Qaari'una wuxuu ku siganayaa doqomoobid.

Xagga geesinnimada ka ma ay duwana guud ahaan dadyawga cawaanta ah. Lagu ma oga takrifalka lagu yaqaan dadka ilbaxda ah. Dagaalladadooda culculus meeshii labaatani ku dhimato waa u jab wayn, badanaana ilaa lixi markii ay ka dhimato ayay cagaha wax ka dayaan. Degmo dhan oo geesiyo ku faanaya in ay boqollaal dileen la tiicaysa ayaadan mid qura oo la dhaawacay ama la naafeeyay ka helayn, halka degmada Carbeed ragga barki ay ka muuqdaan haaro bir iyo rasaasi ku dhigeen.

Kooda ugu geesisani dagaal ma hollinayo haddii uu gaashaankiisa ka tago. Aragtiga libaaxa iyo qaraxaa rasaastaba qaylo argagax leh ayay ka qaadaan. Qoonkooda ama colalkooda geelqaadyada ah waxaan laga aqoon qaabka iyo taatikadaba tii Turrene¹² - kii waynaa loo daayay. Waa marka dagaalyahanka xeeladdiisa ugu saraysaa ay tahay in uusan cadawgiisa ubucda u gelin¹³. Haddana sinnaba uga ma marna xariiftanka geessinnimada leh ee lagu yaqaan dadka cawaanta ah. Laba ama saddex ayaa mid hurda si geesinnimo leh u gawraca, marka si daran loo kiciyo dareenka carada qabiillada cadowga isu ah ee muddo dheer aanooyin dhiig dhex yaalleenna waranka iyo toorreedyada si aan jixinjix lahayn ayay u adeegsadaan. Gumaadyadoodu waa wax laga argagaxo. Bishii Feebarwari ee 1847, laf yar, Cayaal Yoonis¹⁴, ayaa markii Berbera laga cayrshay waxay degeen waddada Buulaxaar, halkaa oo in yar oo

¹² Henry: Marshaalkii Faransiiska. Wuxuu ka soo jeeda degmo Turrene la yiraahdo oo ka tirsan gobolka Limousine. Isaga ayaa lagu naynaasi jiray "Turrenekii waynaa". – *Tarjume*

¹³ "Burton fikrad aad u liidata ayuu Soomaalida naga siiyay, laakiin waa in la ogaadaa in ogaantiisu aysan yarayn oo kaliya ee ay gebi ahaan ku koobanayd qabiilooyinka waqooyi oo kaliya, kuwaa oo sida ay u muuqato dalmareennada badankoodu isku raaceen in aan si qumman loo barbar dhigi karin Isaaqa iyo Daaroodka. Qabiilooyinkani, sida Ciisaha oo kale, rag aan waxba galabsan iska ma dilaan si guur ugu bannaanaado [dhaqan ah in ninka guurdoonka ahi uu nin soo dilo marka hore]", ayuu ku qoray Ralph Drake-Brockman buuggiisii (*Somaliland*, Hurst and Blackett, 1912). – *Gordon Waterfield's backnotes*

¹⁴ Yoonis Nuux (Sacad Muuse – Habar Awal). – *Tarjume*

ganacsato Hindi iyo Carab ahi la soo degeen¹⁵. Ragga waxaa caado u ahaa in ay degmada miyiga fog ah uga soo tagaan dumarkooda, carruurtooda, duqayda iyo kuwa jirran [maatibax], iyaguna ay xeebta ku faafaan si ay ganacsigooda u sii wataan. Maalin maalmaha ka mid ah, iyagoo sidaa iskaga shaqaysanaya wax halis ahna aan ka shaki qabin ayaa col Ciise ah oo 2,500 tiro la'egi degmadoodii weerar ku eekeeyay. Rag, dumar iyo carruurba si aan kala sooc lahayn ayaa waranka looga aslay. Dabadeed colkii tacaddiga geystay si nabadgelyo ah ayay tuulooyinkoodii ugu noqdeen iyaga oo bililiqo wehel leh ku raran. Waqtigan hadda la joogo, hal nin ah oo bastoolad wareegalay ku hubaysan ayaa waddanka oo dhan argagax gelin kara. Si ay ahaato se, waa ay iman doontaa maalinta buntukh kabriidluhu [ama Shucays]¹⁶ waranka ka sare mari doono, dabadeedna waranlahaa aan dhibka lahayni markii uu buurihiisa qararka ah dhex galo uu sida Carabta cadaw aan lagu dhicin noqon doono¹⁷.

Badwiyiinta intii aan dhex marayay waxaan kala kulmay dhimrin iyo martisoor wacan. Far iyo suul ama sacab tubaako ah ayaa ku filan in aad qof walba kasbato, dhowr yaardi oo bafto qallafsan ahna waxyaalahii aan doonaynay oo dhan ayaan ku helnay. Sidii canug yar ayaa la ii koolkooliyay, in aan caano dhamo oo hilib idaad cuno ayaa la igu qasbay, gabdho la ii guuriyana waa la iigu yaboohay. Dadku waxay igu baryeen in aan iyaga dhex dego, colalkooda geelalqaadyada ah hoggaamiyo iyo in aan libaaxyada ka xoreeyo maroodiyadana ka laayo. Marar badan ayaa rag waxuu si beerlaxawsii leh iigu yiri "maxaa kugu keenay adiga oo sidaan u nugul in aad dhaxantan waylaalis nagu la fadhiisato geed hoosti"? Dabcan waxay ahaayeen tuugsadeyaal, amiirro iyo cayr, hantiileyaal iyo suufiyo, dhammaan kuwo nasiib darro ka siman. Carabtu waxay u bixiyeen Bilaad Wax Isii "Carrigii Wax i Sii", hase ahaatee baahidooda si sahlan ayaa loo dabooli karay, gacanta furanina mar walba saaxiib ayay kasbataa.

Soomaalidu guud ahaan waxay haystaan Dariiqada Shaaficiyada ee Islaamka. Duwanaantooda ugu waynina waa iyaga oo aan maydka ku dul ducayn [tukan]¹⁸ xataa magaaloooyinka. Xafladda guurku waa mid sahlan, yaradka [ama meherka] iyo waliimadaba si fudud ayaa loo agaasimaa, nikaaxana waxaa xira wadaad ama xaaji.

¹⁵Reer Yoonis Nuux iyo Axmed Nuux ayaa ku loollami jiray dakhliga macaashka badan ee Berbera, halkaas oo kolba qolo gacanta ku hayn jirtay. Ha se yeeshee, waxa dhacday in qolada hore lagaga gacan sarreeyay oo laga saaray Berbera, iyaga oo kuwa hore gacan ka heleen Xaaji Sharma'arke. – *Burton – Tarjume*

¹⁶Buntukh waayadaa la adeegsan jiray oo marka la ridayo inta baaruud lagu shubo dabadeed kabriid (tarraq) lagu qabto. – *Tarjume*

¹⁷Saadaashiisani waa rumowday oo waa tii Daraawiishtii Sayid Muxammad Cabdille Xassan hoggaaminayay gumaysigii Ingiriiska laf dhuun gashay ku noqdeen muddo 20 sannadood ah. – *Tarjume*

¹⁸Waa wax aan dhab u muuqan tani, maxaa yeelay dariiqada Shaaficyadu sidaa ma qabto. Maydka waa lagu tukadaa ama lagu dul duceeyaa (?) – *Tarjume*

Marar badan ayaa la iga codsaday in aan xafladahaas qumiyo. Yawmul Qiyaame isagu marar fuliyay arrimahaa, isagoo Faataxo uun aan khushuuc lahayn lammaanaha faraxsan ku dul akhriyay.

Soomaalidu, sida badanaa dadyawga kala duwan ee Islaamku isku xiray lagu yaqaan, waxay leeyihiin ciraanaysyo kala duwan oo ka markhaati kacaya asalkooda diin la'aanta ka soo jeeda. Tusaale ahaan, ku dhaarashadooda dhagaxyada, sida ay u wayneeyaan daharrada¹⁹ iyo geedaha barakaysan, iyo xukunnada ay dabka iyo biyaha ka rumeysanyihiin. Waa tabtii Bulungada Galbeedka Afrika. Ninka lagu eedeeyo dil ama xatooyo dhufays waran dhererki jeeda oo dhimbilo dab ahi ka buuxaan ayuu dhex maraa, ama cuddadda tumaalka biraha oo casaatay ayuu dab ololaya gacanta kaga soo bixiyaa. Qaar waxay door bidaan in ay afar ama shan aleelood ka soo bixiyaan weel wayn oo biyo kululi ka buuxaan. Addinka la adeegsaday mar qura ayaa calool idaad lagu duubaa, dabadeedna maalin dhan baa loo daayaa. Waxay leeyihiin faaliyeyaal dhaqameed Taawuli lagu magacaabo, sida marka ay ragga Greegree²⁰ -ga Galbeedka Afrika xaydha iyo lafaha lo'da la qalay ka faaliyaan "daawada fasha." Waxaa laga saadaaliya, roob, dagaallo iyo cuduro xoolaha ku dhaca. Dadka waxan ka shaqeeya oo lab iyo dheddigba leh ma tukadaan mana maydhaan. Sidaa awgeed, mar walba inay najaaso yihiin ayaa loo ogyahay, taa oo looga baqo dadkuna si wayn ugu qaddariyo. Saadaalintoodaa khuraafaad fool xun ayay ku wariyaan, iyagoo badanaa xoojin u cuskada afka wali karaamaysan oo mar hore dhintay. Inta lagu guda jiro saddexda bilood ee Rajalo²¹ la yiraahdo, Quraanka qabuuraha lagu ma dul akhriyo, wax guursi ahina ma dhacaan. Sababta u goonida ah ayay sheegaan in ay tahay ku dayasho awowgood Isxaaq oo marka xilligan lagu guda jiro aan dadka isu guurin jirin. Si ay ahaataba, waa ka markhaatikac waxyaalo ka haray ciraanaysigii cawaanta ee saadaasha bilaha san iyo kuwa aan ayaanka lahayn. Sida awgeed, bisha Sabbuux²² qaalmo geel ayay sadqeeyaan oo waliimooyin iyo Dabshidka²³ Maalinta Sannadka Cusub ayay barakaystaan. Dadka dhinta waqtiyo cayiman, sida marka dayaxu Laxaha²⁴ la dego oo aan ayaan lahayn, inta dermo lagu duubo ayaa geed dushi la saaraa. Fikradda ka dambaysaa waa in haddii la xabaalo uu qabiilada khasaare soo gaarayo. In kasta oo ay ciraanaysiga rumaysanyihiin, Soomaalidu cunsuriyiin u ma aha sida Carabta, marka laga reebo kuwa cilmikororsiga u doonta Yemen iyo Xijaas

¹⁹ Taallooyinka ama dhismeyasha qabiyada laga dul dhiso. – *Tarjume*

²⁰ Dad gooni ah oo looga dambeeyo faalka iyo xirsiyo goynta (Grigri = xirsi ama makaraan]. – *Tarjume*

²¹ Bilaha Rajalo waxay kala yihiin Rajal Hore, Rajal Dhexe iyo Rajal Dambe. – *Tarjume*

²² Sabbuux waa magac kale oo ay leedahay bisha Rajalaha ugu dambaysa ee Rajal Dambe. – *Tarjume*

²³ Dabshid ama Nawruus waa dabbaaldeeg sannadka cusub bilowgiisa la qabto oo la sheego in uu ka soo jeedo Beershiyadii hore. – *Tarjume*

²⁴ Urur xiddigo ah oo xilliyo habeennada qaarkood si fudud loo arko. – *Tarjume*

dabadeedna cilladda halkaa ka soo qaada. Waa Muslim-ku-sheegyo Islaannimadu aanay ku dheerayn, in ay dad kale ku dirqiyaanna aan dan badan ka lahayn.

Af Soomaaligu hadda waa ka gudbay waqtigii aan Yurub laga aqoon. Waa wax lala yaabo in af aan xarfo la qoro lahayn ay sidaa uga buuxaan gabay iyo aftahannimo. Waxaa jira kumannaan heesood, kuwo degaan [maxalli] ah iyo kuwo guud ahaaneedba, arrin walba oo maskaxda ku soo dhacdana ku saabsan, sida rarida awrta, shubidda ceelka iyo ugaarsiga maroodiga. Nin walba oo bartay wuxuu yaqaan in kuwaa ka mid ah. Haddhacu ma cuddoona, taa oo ay ugu wacantahay in guud ahaan uu ka kaco alanka “ay” (oo loogu dhawaaqo sida eraygayaga “hay”), kaa oo tixda ka dhiga cod hal nud ku socda. Ha se ahaatee, iyada oo xaraafraac iska roon oo joogto ah iyo luuq lagu xoojinayo ayaadan marna ugu qaldamayn tiraab ahaan, xataa haddii hooriska mar walba la socda laga reebo. Dhulkan waxaa maasheeyay gabay yahanno, gabay xumeyaal iyo deelqaafle, intaba. Nin walbaa meel la yaqaan oo sidii jaraa’idyo qarni soo baxayay lagu falanqeeyay si qumman u qeexan ayuu ku leeyahay heerarka aqoonsiga aftahannimada. Dhagafududaanta²⁵ dadkani waxa ay u sahashaa in ay aad ula dhacaan codadka wanwanaagsan iyo af maalidda, taa oo marka ay hadal aan sugaanaysnayn ama deelqaaf maqlaan aad uga caraysiisa. Sida curisyadaa badankoodu ay ugu dhisanyihiin sarbeeb sare awgeed, Carabtii sannado badan Soomaalida dhex degganaydi ma garan karaan, in kasta oo ay hadalka caadiga ah si fiican u yaqaannaan. Ugaas walba oo dhulkan joogaa waa in uu leeyahay gabay-ammaan beeshiisu u tiriso, ninka madaxda ah ee waynina waa in uu murti ka ag dhowaada oo gabyaa golaha fariisistaa. Murtida caashaqa dumarka ku saabsan waa midda la door bido, mararka qaarkoodna si silsilad doodwadaag ah ayay u dhacdaa. Sida na loo sheegay, waa Riwaayad qaabkeeda ugu sahlan. Badanaa waxa laga hadlaa waa hawlo reer-guura. Ninka wax jeceli, tusaale ahaan, gabadha uu jecelyahay wuxuu ugu baaqaa in ay ceelka Lahelo u wada lugeeyaan, waa Arcadiyada²⁶ dhulkane. Lugaheeda wuxuu ku matalaa sidii laamaha dhaadheer ee geedka Labiga, cay xunna madaxeeduu ka shubaa haddii ay ka diiddo in ay la wadaagto caanaha hashiisa uu jecelyahay. Waxaa jira xoogaa curisyo anshaxa ku saabsan oo aad loo tixgeliyo ah, kuwaa oo aabbuhu wiilkiisa ku harqiyo xikmadda qaaliga ah ee waano Soomaaliyeedka wanaagsan. Dhererkooda iyo caajiskoodu waa sida tii Mentor u mariyay wiilkii aan dirica ahayn ee

²⁵ Waxaa caddaynaya sida ay dhegkamaqal iyo xusuus uun ugu bartaan luqadaha Galbeed iyo kuwa Bari. – *Burton*

²⁶ Arcadia (Aarkeediya) waa carri miyi qurux badan oo barwaaqo ah leh, gobolka Poloponnesus ee koofurta dalka Giriigga ayuu ku yaal. Tripolis ayaa magaalamadax u ah – *Tarjume*

Ulysses²⁷ ahaa. Mararka qaarkood Tyrtaeus²⁸ madow ayaa wuxuu ka wareegayaa calaacal waalan oo geesiyo ama dhul la waayay ku saabsan. Digasho canaan ah oo uu tolka fulaynimo ku eedaynayo ayuu dabada u qabanayaa, isaga oo xasuusinaya kuna boorrinaya in geesiyadaa iyaga ka wanwanaagsanaa aanu dhinacoodu qabriga dhiiggu qolaysanyahay qabanaynin ilaa loo aargudo oo kuwa guusha ku raynraynaya birta laga aslo.

Haddana, gacaliye L[umsdenoow], waxaan isku dayi doonaa in aan kaa haqabtiro kuursigaaga ku saabsan xagga arrimaha jinsiga [gender] ee Bariga Afrika. Marwada Soomaaliyeed waxaa muuqaalka kore lagaga soocaa gashaantida maskan shabaq buluuga ah oo suuf ka samaysan, taa oo timaha iyo madaxa daboosha oo ilaa jeegada u rogan. Gashaantiyuhu timaha way sii daystaan, dhexda ayay ka kala badhaan, fayraqo tidic dhuudhuuban oo adadagna waa ay ka lulaan. Xafladaha qaarxood ubaxyo ayay ku marmaraan, mararka qaarkoodna malaas gaduudan ayay madaxa ku dhabooqdaan, sidii dumarka Kaafirta. Taaloogashadani waxay u bannaantahay mid asli ah. Qaabado qara waawayn oo dililindillaysan, dhalooyin waawayn oo balballaaran, indho jeexyo dhaadheer oo waawayn, wajiyo balballaaran, [laf] gar culus, midab maarriin rasan ah iyo wajiyadooda goobaabaniba waxay aad ugu egyihiin quruxihii dhagaxa laga qoray ee Masar. Waa moodooyinkii dhulalkii hore ee Beershiya, Giriig iyo Ruum oo qaabkoodii beddelay dubkana caddeeyay. Qurux aahaan waxay la dhigyihiin doollowaynidii Venus Kallipyga²⁹. Qaabdhismeedka jireed ee noocan ahi aad ayuu dhif ugu yahay gabdhaha yaryar. Laakiin marka ay da'da ugu horreysa dhalaan qofka ku cusub waa iska gartaa isbeddelka. Carabta halkaa kuma ayan seegin in ay maad ka dhigtaan. Yamani maadaynayaa wuxuu ku heesay:

Cajiibsanaa simahaaga buurbuurani
Sidii bariis la karshay ama sibraar la afuufay!

²⁷ Waa Odysseus, waxaa lagu sheegaa in uu ahaa boqorkii Ithaca ee Giriiggii hore. Waa hogaamiyihii guushu ku raacday halgalkii tobanka sano socday ee Dagaalkii Trojan loo yaqaan. Mentor wuxuu u ahaa la taliye aad ugu dhow oo uu ku kalsoonaa iyo macallinkii wiilkiisa Telemachus. – *Tarjume*

²⁸ Tyrtaeus wuxuu ahaa gabayaa Giriiggii hore ahaa oo ku caan baxay guubaabada goobaha dagaalka. Goobihii labada ahaa ee Sparta iyo Messenia dhex maray (Messianic Wars) tooda dambe ayuu ka tiriyay gubaabo dhiigga dhaqaajisay (Sparta ayaa u yeeratay). – *Tarjume*

²⁹ Taallo Giriiggii hore caan ka ahayd waxyaalihii ay caabudi jireenna ka mid ahayd oo qof dumar ah suuraddi lahayd. Venus ayaa la oran jiray, doollo waawaynna waa lagu yiqiin. Waxaa kale oo dhici karta inuu ula jeeday haweenay iyaduna aad u doollo waawaynayd oo Koofur Afrika laga soo qafaashay bartamihii 1850meeyadii dabadeedna Yurub sidii duurjoogtii lagu daawan jiray. Hotentot Venus ayay ula baxeen, inkasta oo aanu magaceeda runta ah ahayn. Markii ay dhimatay la ma aasin ee waxaa la dhigay madxaf, halkaa oo ay ku jirtay ilaa Nelson Mandella uu madaxwayne ka noqday Koofur Afrika. Dabadeed dawladdiisii ayaa dalbatay in wixii ka haray maydka haweentaa la ba'saday dib loogu soo celiyo waddankeedii hooyo. Dib ayaa loogu soo celiyay dhulkeedii, halkaas oo si sharaf leh oo ilaa heer qaran gaarsiisan loogu aasay. – *Tarjume*

Somaalidu iyagoo u jawaabaya deriskooda [Carabta] ayay simahooda caatada ah ku sheegaan sidii lullumo ama rah dhal ah. Mid ka mid ah dabeecadahooda gaarka ah ee soo jiidashada leh waa cod deggan oo nuunaas hoose ah oo ay ka wataan firkoodii Afrikaanka ahaa. Tani waa mid mar walba dumarka bisha, halkanna soo jiidasho dheeraad ah ayayba huwantahay. Aalaaba saacado ayaan soo jeedi jiray, anigoo dhegaysanaya gabdhaha Badawida ah codadkooda oo dhegahayga muusig mooyee aan hadal caadi ah u ahayn.

Dumarka soomaaliyeed xagga xoogganaanta muruqa iyo adkaysiga ragga aad ayay uga sitaan. Marka guriga la joogo maalintii oo dhan waxay ku hawllanyihiin reerka iyo raacidda xoolaha, marka la guurana hawlhooda is dul saaran waxaa ka mid ah in ay awrta raraan oo furaan, dayactirka xargaha ama samayntooda haddii loo baahdo, in ay aqalka dhisaan, biyaha soo dhaanshaan, xaabadana soo guraan iyo in ay cunnada kariyaan.

Rag iyo dumarba dabeecaddoodu waa xakamaysantahay, danta oo badday awgeed. Miidda, khamribadarka Xabashida iyo Danaakilada caadiga u ahi gebi ahaanba Somaalida miyigu ma yaqaannaan. Mooraalkooda marka la eego, waa ka xumahay in aan iraaqdo socdaaluhu ugu tegi mayo heer dahabi ah, sida in uu fisho ay farayaan madahabta Balwad-ka-caagganuhu. Dalmarid badan dabadeed, waxaan qarka u saarannahay in annu rumaynno in mooraalku uu dhulka la joogto ka tarjumo, in qaruumaha iyo dadyawgu ay sida shakhsiyaadkaba balwad uun u gaar ah leeyihiin, iyo in balwaddii la xakamayeyyaba mid kale ay kiciso. Sida caadada guud ah, dumarka soomaaliyeed gaabsiga ayay doorbidaan, waa ku dayasho maahmaahda Carbeed ee la wada yaqaan “kan cusub baa isha buuxsha.” Xaaladaha fadeexaduhu dhacaan, qabiilka haweenayda ayaa sharafridka ninka ka cad goosta. Haddii haweeney la qabo ay nin la baxsato, kii qabayna sidaa ku furo, wax kale loo ma raacdo. Ha se ahaatee sharafteeda ayay ka jeebantahay, dumarka saaxiibbadeed ahna uma jixinjixaan. Guud ahaan dumarka Soomaalidu waa debci qabowyihiin, taa oo ka dhalata iska yeelyeel ama sababo dabiici ah. Sida Kaafirta oo kale ayay aad u dhalmo badanyihiin, laakiin waa hooyooyin xunxun oo carruurtoodu aanay jeclayn aanayna qaddarin. Dumarka Bariga Afrika waa ka cimri dheeryihiin kuwa Hindiya ama Carabiya. Ha se yeeshee, marka ay 30 jir gaaraan quruxdoodii ku daysay, marka gabowgu haleelana ka ma badbaadaan sirqanimada foosha xun ee reer Bariga³⁰.

---

³⁰Bariga waxaa laga wadaa wixii aan dunida reer Galbeed ahayn, sida Asia, Caraabiya iyo Afrika. – *Tarjume*

Soomaalidu haddii ay awoodaan waxay ku guursadaan 15 ilaa 20 jir inta u dhaxaysa. Kala guursiga qabiilooyinku waa wax iska jira, ninka qabiil uusan u dhalan ka guursadana wuu ka badbaadaa aanada qabiilooyinka. Si ay ahaataba se, ragga dhaladka ahi waa ay diidaan in ay ka guursadaan kuwooda gunta ah. Dhaqanka Carabta waxay kaga duwanyihiin in uusan midkoodna guursan ilme adeer. Isla mar ahaantaa se, nin ayaa gabadhiisa u guurinaya adeerki walaalkina xaaskiisa dumaalayaa, sida Yuhuudda iyo Gaalladu [Oromada] yeelaan. Jilbaha qaarkood, tusaale ahaan Habar Yoonis, waa ay diidaan haweenayda ay isku lafta yihiin ama ba ay aadka isugu dhowyihiin. Tani waxay aad ugu dhawdahay in ay tahay arrin siyaasadeed, si jirintaanka qawmiyadeed loo dhawro, cadowga guudna dhinac looga soo wada jeesto. Haweenayda la guursanayo badanaaba xaggan Bariga waa dhif in lala tashado, ha se ahaatee hadallo fool-ka-fool la isu dhaafsado marka ceelasha ama duurka xoolaha lala joogo ayaa lagu turxaan bixiyaa. Gabadha qaraabadeeda ayaa gooya qaybta xoolaha guurka, taa oo ah inta u dhaxaysa maro iyo kuul kaliya ilaa 50 neef oo ido ah ama 30 Doollar. Magaalooyinka guurka waxaa loogu dabbaaldega casuumad iyo muusig. Ugu horrayn ba markii aqalkii arooska la galo ninka arooska ahi jeedalkiisa fardaha ayuu la soo baxaa oo daliigo aan la illoobi karin la dhacaa aroosaddiisa, isaga oo uga jeeda in uu wixii madaxtaag iyo ganuunuc ah ee ku yara dambeeya uga xasiliyo³¹. Tani waxay ka dhigantahay maahmaahdii Carbeed “soo qabashadeeda addoon, gurigaynteeda oori.” Muddo todobaad ah ayuu ninku xaaskiisa la joogaa aqalkana dibadda aanu uga baxayn, marar dhif ah mooyee. Saaxiibbadi fagaag ayay siiyaan, wax aan col duullaan ah ama macaash la helayo ahaynna loogu ma soo galo. Haddii dhawrsanaanta haweenayda laga shakiyo, subaxda habeenka arooska ka dambaysa ayuu ninku kaadka aqalkiisa god ka qodaa, dabadeedna derin ku hadoodilaa ama go’iisa ayuu faraqa jeexaa, ama rarada cusub ee aqalka ayuu meel ka dalooliyaa. Tani waxay sharafdhac ku tahay reerka marwadu ka dhalatay. Minyaraysigu waa laga ma maarmaan carri ay carruurtu ka tahay raasamaal³². Beeldaajiyeyaashu isla marka ay ninnimu gaaraan ba afar ayay guursadaan. Waxay furaan tan duqowda ama madhalaysta ah oo sida Kaafirta oo kale kuwo badan oo khudbasiro ah yeeshaan, gaar ahaan marka wiilal badani le’daan.

³¹ Waxaa sidaa oo kale loo sheegay in reer Mooskowgii hore ay mar walba noloshooda guurka ku bilaabi jireen jeedlid qumman. – *Burton*

³² Minyaraysi ku la ma taliyeen dadyawga ilbaxnimadoodu sarrayso oo labka iyo dheddigu sinnaantoodu ay aad isugu dhowdahay, dhashuna ayan arrin wayn ka ahayn. Markiiba hal xaas guursigu waa koritaanka ilbaxnimada. Xaasas badnaantu waa arrin dabeecad u ah dhulalka dadku ku yaryahay ee kan reerka ugu ballaaran lehi yahay kan ugu macaashka badan dadkiisa. – *Burton*

Gabdhuhu, sida waddamada Ooryantaalka³³ lagu yaqaan, ku ma tirsana reerka. Ha se yeesshee, aabbaha ayaa ku takrifala kuna wareejiya kii maal iyo mansab u kordhin kara. Furitaanku si xad-dhaaf ah ayuu u baahsanyahay, maaddaama ay raggu caro degdeg ah oo foolxun u nugulyihiin. Inamaha kaliya ayaa guurkooda xaflad wayn lagu maamusaa carrigan. Waxaan maqlay nin guur u golefadhiistay saacad badhkeed uun ka dib markii ay gabadh is barteen iyadana ay jawaabteedu guud ahaan ku saabsanayd ‘guri i gee’. Ragga duqayda ahi joogto ayay gabdho yaryar u guursadaan, laakiin yaradkoodu waa badanyahay *gacansaddexayntuna*³⁴ waa ku baahsantahay.

Soomaalidu waxba ka ma yaqaannaan ka badbadinta fikradaha xarfaannimada Badwida Carabta iyo dadka ilbaxda ah ee caashaqa ka dhigta dareen xadanto leh, waligayna ma aanan maqal Afrikaan ka saahiday waranka iyo galmada haween si uu Darwiish u nodqo. Si ay ahaataba se, “Hudhudhu”-doodu waxay socotada xusuusinaysaa “Indho caashaqa” Xabashida, ama “Namzad-bazi” Afgaaniyiinta iyo “Ishkuzri” Saamiyiinta. Waa kuwaa aan ku tilmaanno “Jacaylkii Plato³⁵”, eraybixin dhaanta oo annu ku sheegno la’aanteed. Ha se ahaatee, kulanka ragga iyo dumarka Afrika ehelada ragga ah ayaa oggolaada, meesha Carabiya iyo Aasiyada Dhexe ay aad uga soo hor jeedaan. Waa la yaabe, gebi ahaan carriga Soomaaliyeed dhunkashada sideeda ba laga ma yaqaan. Carruurta hooyooyinkood ayaa dhabarka ku xambaara ama dhulka ayay iska delidhacleeyaan labada sano ee ugu horreysa. Toddoba ama siddeed marka ay jiraan ayaa la guda oo waran yar la siiyaa, iyaga oo qaaqaawanna meelaha orordaan ilaa ay ka qaangaaraan. Sheekaysi ayay wax ku bartaan ee buugaag wax kama bartaan. Sida ay u tuugsi, amaahasho iyo xatooyo badanyihiin ayay na u conno badanyihiin. Caafimaad iyo jir xooggan ayay ku koraan, si fiicanna waa u lixaad wanaagsanadaan, sida sinjigooda lagu yaqaan. Sida guud ahaan Islaamku qabo, ayaa carriganna qofku uusan dardarmi karin³⁶. Qofka dhinta hantidiisa ilmahiisa ayaa qaybsada, gabadhuna qayb yar ayay ku leeyihiin, waa ba haddii ay wax ka helaan e. Marka ninku uusan waraso ka tegin, xoolihiisa iyo haweenkiisaba ragga xigto ahaan ugu dhaw ayaa faraha ku dhiga. Mid ka mid ah ayaa badanaa hawenta laga dhintay

---

³³ Oriental waa magac guud ahaan reer Galbeedku dunida kale u yaqaan, gaar ahaan Asiya iyo Caraabiya. – *Tarjume*

³⁴ Gogoldhaaf laba nini ay haweenay isu daba maraan ama laba haween ahi ay nin isu daba maraan (sir iyo saaq labadaba). – *Tarjume*

³⁵ Plato wuxuu ahaa macallin, Faylasoof iyo qoraa caan ahaa oo Giriiggii hore aad looga yiqiin. *Platonic Love* waa fikrad ku dhisan jacayl adag oo aan xagga jinsiga ku salaysnayn ee dadka caadiga ah ka dhexeeya. Waxaa kale oo uu noqon kara jacayl aan la isla wadin oo qofka la jecelyahay aanu war u hayn. – *Tarjume*

³⁶ Tani waxay caddaynaysaa sida Burton uu bowsi fiican uga haystay Diinta Islaamka, in kasta oo uu wax badan isku khaldayo. – *Tarjume*

guursada ama reeraheedii ayaa loo diraa. Haweenka laga dhintaa xeer ahaan waxba dhaxal ah ma leh.

Gacaliye L[umsdenoow] waxaad adba arki lahayd in dadka reer Saylac aanay sinnaba waxsoosaar lahayn. Miyiga ayay nolol ahaan ku tiirsanyihiin. Bedwigu reer magaalaha ayuu martiyaa, wuxuuna ku leeyahay xoogaa tubaako ah, xooga kuulo ah, iyo go' suuf qallafsan ah. Ama, mararka aad loogu gacan furanyahay muraayad sentiyo joogta iyo makiinad Jarmal rakhiis ah oo looga beddesho addoomihiisa, fool marrodigiisa, hargihiisa, xabkihiisa, caanihiisa iyo badarkiisaba. Wixii carqaladeeya heshiiska ganacsi ciqaab adag ayuu badhasaabka ka mutaystaa, waxa kaliya ee baabi'in karaana waa dhaar saddex dalqadood ah (xiladallaaq). Haa oo reer miyiga si naxariis darro ah ayaa loo khiyaanaa, walaalahooda reer magaalaha ahina nolol ay xoolaha meel ay kala dhigaan la'yihiin ayay ku noolyihiin. Quraacda dabadeed ayay ragga magaaladu guryahooda shaqo ka aadaan, taasoo macnaheedu yahay sheekaysi, booqasho, tamashlayn waddooyinka iyo masaaajidda. Qado iyo duhurseexad ayay u soo noqdaan, dabadeedna waa baxaaan, dibna u ma soo noqdaan ilaa hoyaadka. Jimcadu mar walba waa maalin nasasho, dabbaaldegyadu waa joogto wax shaqo ahna loo ma kaco maalmaha aroosyada iyo tacsiyadaha. Dumarku waaberiga dabadi ayay bilaabaan dermo falkin iyo kormeeridda addoomo guriga biyo ku rusheeya, badarkii quraacda laga dhigi lahaa tuma, cunnada kariya oo qoryaha dabka lagu shito jajabiya. Si ay ahaataba, haddii aad isu fiiriso inta waqti qosol iyo sheeko ay ka qaataan, waxaa kuu soo baxaya in shaqada la qabtaa ay aad uga yartahay cayaarta. Meelahan yaryar aad ayay u fududahay in loo kuurgalo qaabka dawladdu u hawlgasho, taa oo u dhiganta tii Delhi, Dahraan iyo Istanbul.

Barasaabku magaalada wuxuu ka kiraystay Dawladda Turkiga, sidii uu doono ayuuna u maammuli karaa inta uu kiradana waqtigeeda ka dhiibayo Baashaha Mukha fadhiyana uu hadiyado iyo laaluush u laabayo. Dambiyada yaryar ee xatooyada, murannada iyo hantigubidda ganaax, ulayn, geed ku xirid [tigtigid]³⁷, ama in Cariish lagu xabbiso ayuu ku xukumaa. Tan dambe waa ciqaab daran, maxaa yeelay maxbuusku waa in uu isagu cunnadiisa keensadaa xabsiga. Marka dil dhaco, Mukha ayuu xaaladda u gudbiyaa ama Qisaas ayuu ku fuliyaa, isaga oo gacankudhiiglaha u dhiiba ehalada qofkii la dilay. Qaaddigu wuxuu fuliyaa Shareecada ama sharciga diinta. Ha se ahaatee, ku ma uu dhawaaqi karo xukun ogolaanshaha Barasaabka la'aantiis, awooddiisuna waxay guud ahaan ku simantahay xukunnada furriinka, nafaqada,

³⁷ Geed jirrid culus ayaa daloollo loogu talo galay qofka dambiilaha ah gacmaha iyo cagaha loo geliyaa, si uusan nuuxnuuxsan karin oo adagna loogu tigtigaa. – *Tarjume*

xoraynta, jaraaxada iyo waxyaalaha la midka ah ee xukunka Qur’aanka soo gala. Sidaa ayuu xukunka diintu wuxuu labeeyaa lidna ku yahay xukunka “Al-Jabri” (macangagga) oo ah waxa dadku ay u bixiyeen waxa aynnu niraahno Sharciga Madaniga ah. Sidaa oo ay tahay ayay Al-Jabriga guud ahaan door bidaan kuwa adduunyada daneeyaa. Barasaabku xoogaagiisa laaluushka ah ayuu iska laabtaa, Qaaddiga se loo la ma hawoodo. Kan hore waxaa dhacda in uu ku sii daayo adiga oo fayow, kan dambe se waa hubaal in uusan ku cafinayn. Tani waxaan rumaysanahay in ay ku yuururto sooyaalka laga hayo xukunka diiniga ah dunida badankeeda.

La soco cutubka 5^{aad} ee xiga

Mahadsanidin

Tarjumo & Tifaftir Boodhari Warsame

Email: Bodhari.warsame@gmail.com

Boodhari waa qoraa tarjumay ama gacanta ku haya buuggaag badan oo qiimo taariikheed ku leh Soomaaliya. Waxa uuna si joogto ah qoraaladiisa ugu soo ban dhigaa degelka WardheerNews.

Bodhari.warsamemail.com

